

К. М. Бандурына
СМЯРОТНАЕ ПАКАРАННЕ Ў ЭСЭ УІЛЬЯМА СТАЙРАНА:
РАСАВЫ АСПЕКТ

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
k.banduryna@gmail.com;
навуک. кір. – Г. М. Бутырчык, канд. філал. навук, дац.

У артыкуле разглядаецца ўзаемасувязь літаратуры і журналістыкі ў творчасці амерыканскіх аўтараў. На прыкладзе эсэ Уільяма Стайрана, якія закранаюць праблему смяротнага пакарання праз прызму расавага аспекту, даводзіцца думка пра ўплыў публіцыстычных тэкстаў на мастацкую літаратуру.

Ключавыя словы: эсэ; смяротнае пакаранне; «новы журналізм»; расавая сэгрэгацыя; дакументальная літаратура.

У 60–70-я гг. XX ст. у асяроддзі амерыканскіх пражанцаў узнікае адчуванне, што традыцыйная літаратура больш не можа адлюстроўваць актуальныя рэаліі, таму з’яўляецца цэлы шэраг твораў, для якіх характэрны журналісцкі падыход, але факты ў іх прадстаўляюцца з дапамогай выкарыстання мастацкіх сродкаў. Так пачынаецца развіццё амерыканскай мастацка-дакументальнай літаратуры, сярод прадстаўнікоў якой – такія вядомыя пісьменнікі, як Хантэр Томпсан, Труман Капотэ, Норман Мейлер і іншыя. Гэтую з’яву ў 1973 г. Том Вулф назваў «новым журналізмам».

У 1962 г. знакаміты амерыканскі пісьменнік, на той момант аўтар трох раманаў У. Стайран напісаў для «Esquire» шэраг эсэ, у якіх закрануў праблему смяротнага пакарання ў ЗША. Паводле слоў самога аўтара, іх стварэнне і публікацыя ў СМІ былі абумоўленыя магчымасцю ўплыву праз слова на меркаванне масавага чытача [1, с. 119].

Зварот да грамадскай думкі і фарміраванне яе ў адпаведнасці з пазіцыяй аўтара – адна з галоўных задач эсэістыкі. Эсэ – гэта рэфлексія аўтара над пэўнай праблемай, разважанне, у ходзе якога ён задае пытанні – сабе і чытачу – і шукае на іх адказы згодна са сваёй пазіцыяй. Гэта вельмі суб’ектыўны жанр, і менавіта аўтарская пазіцыя з’яўляецца стрыжнем тэксту. Але для таго, каб эсэ спрацавала, каб чытач стаў на бок аўтара, гэтая пазіцыя мусіць быць якасна аргументаваная. Часта ў якасці інструментаў уплыву выкарыстоўваюцца ацэначнасць, экспрэсія, метафарычнасць мовы, імітацыя дыялогу. Спрыяе паспяховаму данясенню пазіцыі таксама выкарыстанне факталагічнай інфармацыі.

Зборнік эсэ «„Гэты ціхі пыл“ і іншыя творы» («This Quiet Dust and Other Writings», 1982) стаў першым з серыі кніг нон-фікшн У. Стайрана. Самымі раннімі ў ім былі эсэ «Смерць пры жыцці Бенджаміна Рэйда» («The Death-in-Life of Benjamin Reid») і «Бенджамін Рэйд: Наступствы» («Benjamin Reid: Aftermath»), у якіх У. Стайран разважае над праблемай смяротнага пакарання.

У 1957 г. 19-гадовы цёмнаскуры хлопец Бенджамін Рэйд здзяйсняе забойства пажылой белай жанчыны з мэтай крадзяжу. Ён уцякае з месца злачынства без грошай і амаль адразу ж трапляе ў рукі паліцыі, дае паказанні і прызнаецца ва ўчыненым. Але падчас затрымання яму не былі растлумачаныя і агучаныя яго правы, і гэта стала нагодай для пазнейшага абвінавачання следства ў прадурзятасці. Пасля шэрагу апеляцый Федэральны суд штата Канектыкут адмяніў пакаранне смерцю, спасылаючыся на незаконна ўзятыя паказанні.

Справай Б. Рэйда зацікавіліся ў Трыніці-каледжы, дзе арганізавалі кампанію ў падтрымку асуджанага. Натхнёны яе поспехам, У. Стайран далучыўся да публічных выступленняў. Пасля, праз шмат год, ён напісаў: «This may be a good place to examine briefly certain aspects of the power of the written word» [2, с. 147]. Але спачатку з’явілася яго эсэ «Смерць пры жыцці Бенджаміна Рэйда».

У. Стайран, праціўнік найвышэйшай меры пакарання, лічыў існаванне гэтай практыкі ў ЗША «стойкай і балючай язвай» і таму адгукнуўся на прапанову «Esquire» напісаць для іх шэраг тэкстаў: «It was an attractive notion, and... I resolved to settle my feelings first by a study of the issue and then by writing about it» [3, с. 120]. Як бачна з прыведзенай цытаты, не толькі сама праблема, але і немагчымасць на яе паўплываць падштурхнулі пісьменніка да напісання эсэ.

Сам У. Стайран назваў такую практыку абароны правоў праз тэкст «advocacy journalism», верагодна, маючы на ўвазе публіцыстычнасць тэксту – з яго зваротам да грамадскай думкі, фарміраваннем у людзей непрыняцця смяротнага пакарання і мабілізацыяй аўдыторыі дзеля барацьбы за жыццё асуджаных на смерць. І гэтая відавочная публіцыстычнасць (засяроджанасць на надзённай праблеме канкрэтнага часу, зварот да пэўнай аўдыторыі, фіксацыя на сацыяльным факце як выніку існавання праблемы) праявіцца і ў пазнейшых эсэ аўтара.

Дацэнт кафедры крымінальнага права Пензенскага дзяржаўнага ўніверсітэта (РФ) Барыс Нікалаеў у 2016 г. правёў даследаванне інстытута смяротнага пакарання ў ЗША, пачынаючы з 70-х гг. мінулага стагоддзя. На падставе вывучэння правапрымяняльнай практыкі ён зрабіў выснову пра існуючую

дагэтуль і ярка выражаную расавую дыскрымінацыю ў судовай сістэме ЗША, якая распаўсюджваецца ў тым ліку і на вынясенне смяротных прысудаў. У даследаваных навукоўцам справах, дзе на лаве падсудных фігуравалі афраамерыканцы, былі заўважаныя адвод белымі пракурорамі прысяжных афраамерыканцаў і прадстаўнікоў іншых меншасцей і фарміраванне пераважна або цалкам «белага» складу суда, больш жорсткія прысуды афраамерыканцам у параўнанні з белымі (нават пры роўнай ступені цяжкасці злачынства), прызначэнне афраамерыканцам слабых, некампетэнтных адвакатаў. Змякчэнне амерыканскіх законаў, асабліва адносна расавай дыскрымінацыі, пачалося ў другой палове 70-х гг. і праходзіла з рознай ступенню паспяховасці, а да таго часу даказаць прадузятасць суда ў дачыненні да не белага чалавека і парушэнне яго канстытуцыйных правоў было амаль немагчыма [4, с. 131].

Абвінавачанне прадстаўляла Б. Рэйда як жорсткага і цынічнага злачынцу, гатовага дзеля нажывы пазбавіць чалавека жыцця, але абарона сабрала звесткі, з якіх было бачна, што створаны вобраз не адпавядае рэчаіснасці і злачынцам Б. Рэйда зрабіла грамадства, у якім ён вырас: на момант здзяйснення забойства Б. Рэйд быў непаўналетнім хлопцам з узроўнем развіцця, паводле У. Стайрана, прыкладна як у 11-гадовага. Ён вырас у брудных трушчобах, яго маці была хворай, мела калецтва і таму не магла забяспечваць дзяцей, сястра перажыла згвалтаванне, а сам Б. Рэйд прайшоў праз шэраг наглядчыкаў і сацыяльных работнікаў. Да забойства з мэтай крадзяжу яго падштурхнула пазбаўленне працы і цяжарнасць яго дзяўчыны. Усе гэтыя звесткі не былі ўлічаныя судом.

«Warden Lewis E. Lawes of Sing Sing, an expert foe of the death penalty, once said that in order to be executed in America a person had to be three things: poor, a man, and black... and Ben Reid fills the bill: he is a poor black man» [3, с. 124], – адзначае У. Стайран, разважаючы над расавай несправядлівасцю ў судовай практыцы ЗША.

Пры разглядзе апеляцый смяротны прысуд пакінулі ў сіле, эсэ У. Стайрана «The Death-in-Life of Benjamin Reid» амаль не было заўважана, справа прайшла шэраг інстанцый і дайшла да Вярхоўнага суда штата Канектыкут. Пісьменнік прысутнічаў на працэсе па апошняй апеляцыі і апісаў яго ў наступным сваім эсэ «Benjamin Reid: Aftermath».

Рэдактар «Esquire», які даваў суправаджальны каментарый да гэтага тэксту, адзначаў, што ўва многім дзякуючы эсэ У. Стайрана да справы Б. Рэйда была праяўленая цікавасць і пачаліся масавыя намаганні па замене смяротнага прысуду пажыццёвым зняволеннем [5].

У. Стайран апісаў умовы ўтрымання смяротнікаў, згадаў Камітэт па памілаванні (які пасля 1951 г. не змякчыў прысуд аніводнаму чалавеку), а таксама адным з першых публічна агучыў той факт, што асуджаныя, якія здзейснілі больш жорсткія злачынствы, часам пры значна прасцейшых абставінах, чым Б. Рэйд, атрымалі нашмат мякчэйшыя пакаранні.

У рэшце рэшт суд замяніў смяротнае пакаранне на пажыццёвае зняволенне. Працэс быў выйграны, справа стала прэцэдэнтнай і змяніла падыход да смяротнага пакарання ў штаце Канектыкут.

Праз пэўны час Б. Рэйда, які ў турме быў узорным зняволеным, мусілі выпусціць, і, апынуўшыся на волі, ён здзейсніў узброены напад на жылло выпадковай жанчыны, якую разам з дзецьмі скраў і прымусіў выехаць з ім на чужой машыне ў невядомым кірунку, пасля чаго жанчына была згвалтаваная, а сам Б. Рэйд – схоплены і асуджаны яшчэ на 15 гадоў турэмнага зняволення.

У апошнім эсэ па гэтай тэме – «Наступствы „Наступстваў“» – знакаміты пісьменнік расказвае пра свае неадназначныя адчуванні ад магчымасцей слова, якія ён адкрыў дзякуючы сваім тэкстам: пра тое, што слова можа выратаваць жыццё чалавеку, але гэта цягне за сабой наступствы для іншых. Усведамляючы ўласную адказнасць за магчымую рамантызацыю зла, пісьменнік падсумоўвае свае развагі тым, што грамадства, якое стварае злачынцаў, не дае ім магчымасці, нават пры ўмове спасціжэння імі сваёй віны і раскаяння, вярнуцца да жыцця і стаць паўнапраўнымі членамі гэтага грамадства, і таму адзіным выйсцем для Б. Рэйда было здзяйсненне новага злачынства, якое вярнула б яго ў звыклую турэмную атмасферу. На той момант не існавала праграм рэабілітацыі, якія дапамагалі б асуджаным вяртацца да жыцця ў сацыюме, і для цемнаскурага мужчыны, які яшчэ дзіцём трапіў у сцены турмы, тым больш не было ніякага шанцу на існаванне сярод свабодных людзей. Робячы высновы аб сваім удзеле ў лёсе Б. Рэйда, У. Стайран гаворыць, што, нягледзячы на адчуванне здрады, калі ўкладзеныя ў чалавека сілы і час не апраўдалі чакання, верагоднасць такога павароту не прымусіла б пісьменніка адварнуцца ад чалавека і не выкарыстаць магчымасці слова дзеля справядлівасці.

Разгляд эсэ У. Стайрана ў межах літаратуразнаўства дазваляе вызначыць тыя пункты грамадзянскай пазіцыі аўтара, якія пасля раскрыюцца ў яго мастацкіх творах. Праблемы смяротнага пакарання, рабства, сацыяльнай несправядлівасці найбольш яскрава раскрыюцца пасля ў раманах «Прызнанні Ната Цёрнэра» («The Confessions of Nat Turner», 1967) і «Выбар Сафі» («Sophie's Choice», 1979).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Styron W.* The death-in-life of Benjamin Reid // This quiet dust and other writings. London, 2000.
2. *Styron W.* Aftermath of «aftermath» // This quiet dust and other writings. London, 2000.
3. *Styron W.* Benjamin Reid: Aftermath // This quiet dust and other writings. London: Vintage, 2000.
4. *Николаев Б. В.* «Черно-белая справедливость»: смертная казнь и вопросы расовой дискриминации в США. Всероссийский криминологический журнал. 2018. Т. 12. № 1. С. 128–141.
5. *Styron W.* The aftermath of Benjamin Reid. URL: <http://archive.esquire.com/article/1962/11/1/the-aftermath-of-benjamin-reid> (дата звароту: 18.04.2020).